

O historii lokalnie

Znak jakości przyznany CBOS przez
Organizację Firm Badania Opinii i Rynku 11 stycznia 2018 roku

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Świętojerska 5/7, 00-236 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

O historii lokalnie

- » Ponad połowa badanych (55%) deklaruje, że czuje się związana przede wszystkim ze społecznością lokalną, miejscowością, w której mieszka. Jedna czwarta (25%) identyfikuje się głównie z Polską, a co ósmy respondent (12%) czuje się przede wszystkim mieszkańcem regionu, krainy, którą zamieszkuje. Jedynie nieliczni (4%) utożsamiają się głównie z Europą.
-

- » Blisko trzy czwarte badanych (74%) deklaruje zainteresowanie historią miejscowości, w której mieszka, w tym jedna piąta ogółu (21%) bardzo interesuje się historią lokalną.
-

- » Prawie połowa badanych (49%) twierdzi, że wie, w jakim zaborze znajdowała się ich miejscowość przed wybuchem I wojny światowej w roku 1914. Ogromna większość z nich (88%) udzieliła prawidłowej odpowiedzi na to pytanie.
-

- » Wśród wydarzeń, które w szczególnym stopniu wpłynęły na losy ich miejscowości, badani najczęściej wymieniają II wojnę światową: działania wojenne, prześladowania ludności cywilnej, walki partyzanckie czy zmiany terytorialne będące bezpośrednim wynikiem wojny (ogółem 23%). Mniej więcej co siódmy (14%) odwołuje się do czasów poprzedzających odzyskanie niepodległości w roku 1918 – do okresu zaborów, a nawet czasów wcześniejszych (do takich wydarzeń, jak powstanie miejscowości czy rozwój gospodarczy). Ponadto 6% wskazuje jako istotny dla losów swojej miejscowości okres PRL, 5% – zdarzenia z lat 1918–1921, a więc z czasów odzyskania niepodległości i następującego później ustalania granic, tyle samo (5%) – wydarzenia od roku 1989.

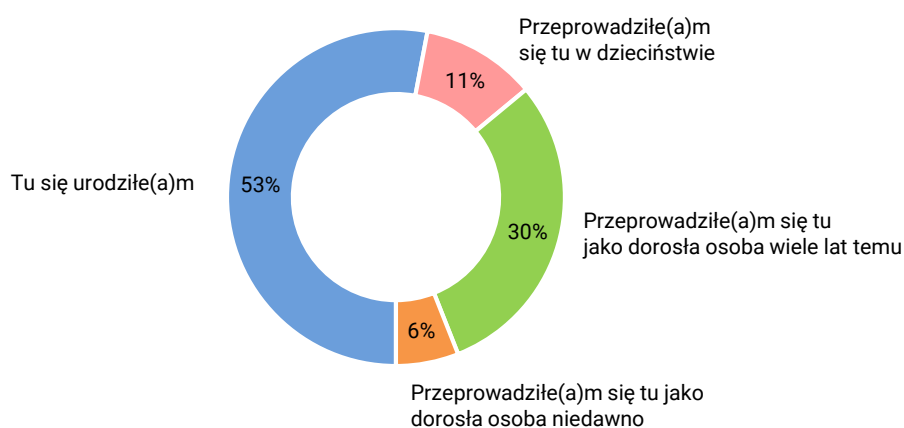
W roku stulecia odzyskania przez Polskę niepodległości wiele mówi się o historii naszego kraju, historii narodu i państwa. Aby jednak wzbogacić obraz zbiorowej pamięci Polaków, warto przyjrzeć się również temu, co jest pamiętane w mniejszej skali – dziejom miejscowości i regionu. Trzeba bowiem przypomnieć, że pamięć historyczna w naszym kraju nie jest jednorodna, a historia poszczególnych regionów Polski także w ostatnim stuleciu była różna.

W czerwcowym badaniu¹ poruszyliśmy temat lokalnej historii i pamięci. Pytaliśmy, czy badani identyfikują się ze swoją wspólnotą lokalną, czy interesuje ich jej historia i czy dużo o niej wiedzą. Aby sprawdzić, co najbardziej kształtuje lokalną pamięć, prosiliśmy respondentów o wskazanie, jakie wydarzenia w największym stopniu wpłynęły na losy ich miejscowości. Interesowała nas także kwestia oficjalnej narracji o historii – co (jakie wydarzenia historyczne i postaci) w miejscowościach, w których żyją badani, zostało w różnych formach upamiętnione.

Ponad połowa badanych (53%) mieszka w miejscowości, w której się urodziła. Wśród pozostałych najliczniejszą grupę stanowią ci, którzy osiedlili się w obecnym miejscu zamieszkania już jako dorosłe osoby wiele lat temu (30%).

CBOS

RYS. 1. Jak długo mieszka Pan(i) w tej miejscowości?

Deklaracje w tej kwestii zależą w głównej mierze od wieku. W obecnie zamieszkiwanej miejscowości od urodzenia mieszkają najczęściej ludzie młodzi, mający od 18 do 24 lat (86%), najrzadziej – najstarsi respondenci, w wieku 65 lat i więcej (38%). Wysoki odsetek mieszkających od urodzenia

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (337) przeprowadzono metodą wywiadów bezpośrednich (face-to-face) wspomaganych komputerowo (CAPI) w dniach 7–14 czerwca 2018 roku na liczącej 989 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

w swojej miejscowości wśród najmłodszych badanych wynika z jednej strony stąd, że osoby w tym wieku często mieszkają jeszcze w domu rodzinnym, a z drugiej – ze sposobu doboru do badania respondentów, którzy są losowani z operatu PESEL i ankietowani pod adresem zameldowania. Część młodych osób, np. studentów, może na co dzień przebywać poza miejscem stałego zamieszkania i być trudno dostępna dla ankietera.

IDENTYFIKACJE ZE WSPÓLNOTĄ LOKALNĄ

Spółeczność lokalna, miejscowość, w której się żyje, jest najważniejszym punktem odniesienia, jeśli weźmiemy pod uwagę identyfikacje oparte na wspólnocie terytorialnej. Ponad połowa badanych (55%) deklaruje, że czuje się związana przede wszystkim ze społecznością lokalną, miejscowością, w której mieszka. Jedna czwarta (25%) identyfikuje się głównie z Polską, a co ósmy respondent (12%) czuje się przede wszystkim mieszkańcem regionu, krainy, którą zamieszkuje. Jedynie nieliczni (4%) utożsamiają się głównie z Europą.

Identyfikacje Polaków oparte na wspólnocie terytorialnej są raczej stabilne i nie zmieniły się istotnie od 2001 roku.

TABELA 1

Z czym czuje się Pan(i) najbardziej związany(a)?	Wskazania respondentów według terminów badań					
	X 2001	XI 2003	VI 2004	X 2009	X 2015	VI 2018
	w procentach					
Ze społecznością lokalną, miejscowością, w której mieszkam	57	53	53	61	51	55
Z regionem, krainą	15	19	14	12	14	12
Z całym krajem, Polską	22	22	18	19	25	25
Z Europą	2	3	3	3	4	4
Z czymś innym	2	3	8	3	4	3
Trudno powiedzieć	2	1	4	2	2	1

W drugiej kolejności Polacy utożsamiają się ze swoim regionem (32%), z całym krajem (32%), rzadziej z miejscowością, w której mieszkają (22%).

TABELA 2

Z czym czuje się Pan(i) związany(a) w drugiej kolejności?	Wskazania respondentów według terminów badań					
	X 2001	XI 2003	VI 2004	X 2009	X 2015	VI 2018
	w procentach					
Ze społecznością lokalną, miejscowością, w której mieszkam	17	22	20	22	20	22
Z regionem, krainą	36	36	34	41	33	32
Z całym krajem, Polską	36	33	32	26	34	32
Z Europą	6	5	4	6	8	6
Z czymś innym	2	2	4	2	2	3
Trudno powiedzieć	3	1	6	3	3	4

Biorąc pod uwagę pierwsze i drugie identyfikacje ogółem, można powiedzieć, że ponad trzy czwarte badanych utożsamia się ze społecznością lokalną (77%), ponad połowa z Polską (57%), ponad dwie piąte zaś z regionem, w którym żyje (44%). Co dziesiąty wskazuje w tym kontekście Europę (10%).

TABELA 3

Poczucie związku:	Pierwsza identyfikacja	Identyfikacja ogółem (w pierwszej i drugiej kolejności)
	w procentach	
– ze społecznością lokalną, miejscowością, w której mieszka respondent	55	77
– z regionem, krainą	12	44
– z całym krajem, Polską	25	57
– z Europą	4	10
– z czymś innym	3	6
Trudno powiedzieć	1	5

Identyfikacje z miejscowością, w której się żyje, zależą od zakorzenienia we wspólnocie lokalnej. Badani deklarujący, że urodzili się w miejscowości, w której mieszkają, częściej niż ci, którzy przeprowadzili się do niej w jakimś momencie swojego życia, czują się członkami lokalnej społeczności. Zdecydowanie najrzadziej związek ze społecznością lokalną odczuwają osoby, które dopiero niedawno przeprowadziły się do miejscowości, w której obecnie żyją.

TABELA 4

Jak długo mieszka Pan(i) w tej miejscowości?	Społeczność lokalna, miejscowość, w której mieszka respondent	
	pierwsza identyfikacja	identyfikacja ogółem (w pierwszej i drugiej kolejności)
	w procentach	
Tu się urodziła(a)m	59	82
Przeprowadziła(a)m się tu w dzieciństwie	48	67
Przeprowadziła(a)m się tu jako dorosła osoba wiele lat temu	52	77
Przeprowadziła(a)m się tu jako dorosła osoba niedawno	35	56

Spśród podstawowych charakterystyk społeczno-demograficznych poczucie związku z określoną wspólnotą terytorialną determinuje przede wszystkim wielkość miejscowości zamieszkania oraz poziom wykształcenia. Niezależnie od tego istotne znaczenie dla identyfikacji terytorialnych ma religijność, mierzona częstością praktyk religijnych.

Członkami lokalnej społeczności stosunkowo najczęściej czują się mieszkańcy wsi, a relatywnie najrzadziej mieszkańcy największych miast. Najbardziej związani ze wspólnotą lokalną są też badani mający wykształcenie podstawowe, najmniej – legitymujący się wyższym wykształceniem. Ponadto z miejscowością, w której mieszkają, częściej identyfikują się kobiety niż mężczyźni, częściej również osoby w wieku 45 plus niż młodsze.

Poczucie związku z lokalną społecznością najbardziej różnicuje religijność. Badani uczestniczący w praktykach religijnych przynajmniej 1–2 razy w miesiącu częściej niż praktykujący co najwyżej sporadycznie utożsamiają się z lokalną wspólnotą. Najrzadziej z miejscowością, w której żyją, identyfikują się osoby w ogóle niebiorące udziału w praktykach religijnych.

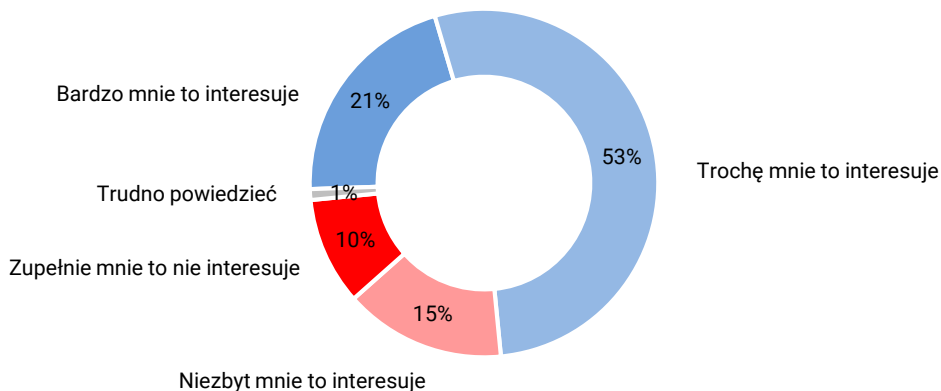
TABELA 5

	Społeczność lokalna, miejscowość, w której mieszka respondent	
	pierwsza identyfikacja	identyfikacja ogółem (w pierwszej i drugiej kolejności)
	w procentach	
Płeć		
Kobieta	59	81
Mężczyzna	50	73
Wiek		
18–24 lata	53	76
25–34	47	69
35–44	51	74
45–54	57	81
55–64	57	80
65 lat i więcej	61	82
Miejsce zamieszkania		
Wieś	63	85
Miasto do 19 999	54	73
20 000 – 99 999	53	73
100 000 – 499 999	44	72
500 000 i więcej mieszkańców	42	68
Wykształcenie		
Podstawowe / gimnazjalne	69	84
Zasadnicze zawodowe	59	80
Średnie	53	76
Wyższe	42	70
Udział w praktykach religijnych		
Kilka razy w tygodniu	60	76
Raz w tygodniu	60	84
1–2 razy w miesiącu	61	79
Kilka razy w roku	47	71
W ogóle nie uczestniczy	39	61

ZAINTERESOWANIE HISTORIĄ MIEJSCOWOŚCI

Blisko trzy czwarte badanych (74%) deklaruje zainteresowanie historią miejscowości, w której mieszka, w tym jedna piąta ogółu (21%) bardzo interesuje się historią lokalną.

RYS. 2. Czy interesuje się Pan(i) historią miejscowości, w której Pan(i) mieszka?

Zainteresowanie dziejami miejscowości, w której się żyje, zależy od wielkości miejsca zamieszkania, statusu społeczno-ekonomicznego respondenta (przede wszystkim poziomu wykształcenia), a w mniejszym stopniu także od jego wieku. Historią swojej miejscowości częściej interesują się mieszkańcy miast, zwłaszcza największych, w których zainteresowanie deklaruje ogółem 91% (w tym duże zainteresowanie – 34%), rzadziej mieszkańcy wsi (ogółem 64%). Ponadto lokalną historią częściej interesują się osoby z wykształceniem wyższym (ogółem 83%) i średnim (78%), niż te, które mają wykształcenie podstawowe (61%) lub zasadnicze zawodowe (68%). Zainteresowaniu dziejami własnej miejscowości sprzyjają ponadprzeciętne dochody – wśród osób o miesięcznych dochodach *per capita* w wysokości 2500 zł i więcej interesujący się historią lokalną stanowią 87%, a wśród najgorzej sytuowanych: o miesięcznych dochodach *per capita* poniżej 900 zł – 69%. Ponadto historia lokalna bardziej interesuje osoby w średnim wieku i starsze (mające co najmniej 35 lat) niż młode.

Zwraca uwagę fakt, że zainteresowaniu historią miejscowości, w której się mieszka, sprzyja identyfikowanie się w pierwszej kolejności z Polską lub z Europą, a nie ze społecznością lokalną. Innymi słowy: to nie badani deklarujący związek z lokalną wspólnotą, ale przede wszystkim ci, którzy identyfikują się z krajem lub całym kontynentem, wyrażają zainteresowanie historią własnej miejscowości. Najprawdopodobniej wynika to przede wszystkim z ich wyższego niż przeciętnie poziomu wykształcenia oraz stąd, że rzadziej są mieszkańcami wsi, a wyraźnie częściej – dużych miast.

TABELA 6

Z czym czuje się Pan(i) najbardziej związany(a)?*	Czy interesuje się Pan(i) historią miejscowości, w której Pan(i) mieszka?				
	Bardzo mnie to interesuje	Trochę mnie to interesuje	Niezbym mnie to interesuje	Zupełnie mnie to nie interesuje	Trudno powiedzieć
	w procentach				
Ze społecznością lokalną, miejscowością, w której mieszkam	18	53	17	11	1
Z regionem, krainą	18	51	20	10	1
Z całym krajem, Polską	29	53	12	5	1
Z Europą	26	66	3	5	0
Z czymś innym	19	42	16	23	0

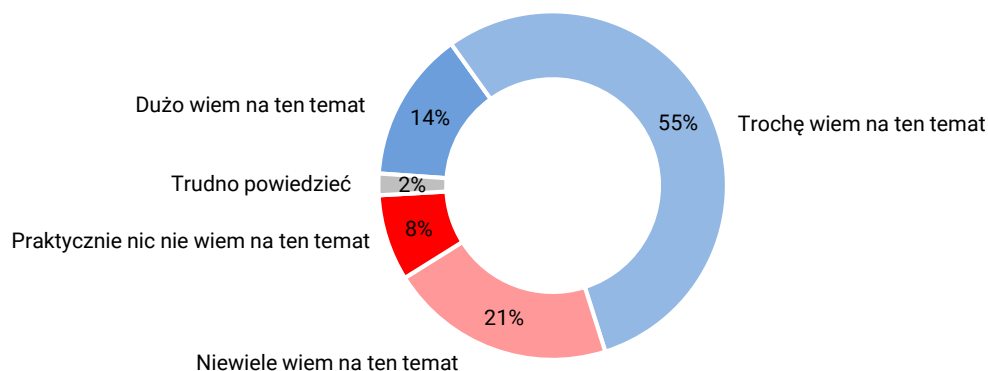
*Pominięto odpowiedzi „trudno powiedzieć”

WIEDZA O HISTORII MIEJSCOWOŚCI

Ogółem 69% badanych deklaruje, że ma jakąś wiedzę o miejscowości, w której mieszka, w tym 14% uważa, że dużo wie na ten temat.

CBOS

RYS. 3. Jak ocenia Pan(i) swoją wiedzę na temat historii miejscowości, w której Pan(i) mieszka?

Wiedza o historii własnej miejscowości jest ściśle związana z zainteresowaniem tym tematem.

TABELA 7

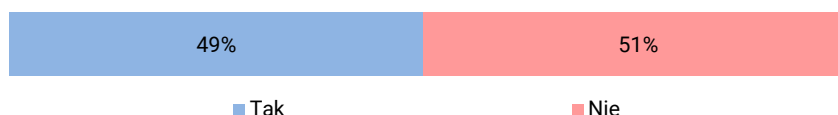
Czy interesuje się Pan(i) historią miejscowości, w której Pan(i) mieszka?*	Jak ocenia Pan(i) swoją wiedzę na temat historii miejscowości, w której Pan(i) mieszka?				
	Dużo wiem na ten temat	Trochę wiem na ten temat	Niewiele wiem na ten temat	Praktycznie nic nie wiem na ten temat	Trudno powiedzieć
	w procentach				
Bardzo mnie to interesuje	50	47	2	0	1
Trochę mnie to interesuje	7	73	18	1	1
Niezbym mnie to interesuje	1	32	55	12	0
Zupełnie mnie to nie interesuje	1	15	25	59	0

*Pominięto odpowiedzi „trudno powiedzieć”

Jako wskaźnik podstawowej wiedzy o historii miejscowości, w której mieszkają respondenci, przyjęliśmy odpowiedzi na pytanie dotyczące zaboru, w jakim znajdowała się ta miejscowość przed wybuchem I wojny światowej w roku 1914. Mniej więcej połowa badanych (49%) twierdzi, że ma wiedzę na ten temat.

CBOS

RYS. 4. Czy wie Pan(i), w jakim zaborze znajdowała się Pana(i) miejscowość przed wybuchem I wojny światowej w roku 1914?

Osoby, które w jednoznaczny sposób zidentyfikowały zabór, w którym znajdowała się ich miejscowość, w zdecydowanej większości (88%) zrobiły to prawidłowo². Wiedza o tym okresie historii nie jest zróżnicowana terytorialnie – nie obserwujemy znaczącej różnicy w odsetkach trafnych wskazań na dawne tereny zaborów.

W jakim zaborze znajdowała się Pana(i) miejscowość przed wybuchem I wojny światowej w roku 1914?

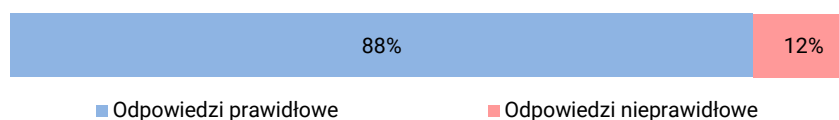
N=472

Zabór pruski / ziemie niemieckie	44%
Zabór austriacki / ziemie austriackie	19%
Zabór rosyjski / ziemie rosyjskie	34%
Inna odpowiedź: nie na temat, więcej niż jedna odpowiedź, nie wiem	2%

CBOS

RYS. 5. Czy wie Pan(i), w jakim zaborze znajdowała się Pana(i) miejscowość przed wybuchem I wojny światowej w roku 1914?

ODPOWIEDZI BADANYCH JEDNOZNACZNIE IDENTYFIKUJĄCYCH ZABÓR, W KTÓRYM ZNAJDOWAŁA SIĘ ICH MIEJSCOWOŚĆ

² W ocenie prawidłowości odpowiedzi brano pod uwagę przynależność państwową w roku 1914, bez względu na to, w jakim państwie miejscowość znajdowała się przed rozbiorami. Dla przykładu, w odniesieniu do Wrocławia czy Elbląga odpowiedzi „zabór pruski” i „ziemie niemieckie” traktowano jako równoważne.

PAMIĘĆ LOKALNA

Aby sprawdzić, co we współczesnej Polsce w największym stopniu kształtuje lokalną pamięć, zapytaliśmy badanych, jakie – ich zdaniem – wydarzenia historyczne szczególnie wpłynęły na losy miejsca, w którym żyją. Było to pytanie otwarte: respondenci nie musieli wybierać spośród zaproponowanych odpowiedzi, ale mogli przywołać takie wydarzenia, które według nich są ważne dla ich miejscowości.

Wyniki prezentujemy w dwóch ujęciach – chronologicznym i tematycznym. Pokazujemy zatem, z jednej strony, z jakiego okresu pochodzą wymieniane przez respondentów wydarzenia, a z drugiej – jakiego rodzaju zdarzenia najmocniej zostają w pamięci mieszkańców, co uznają oni za najważniejsze w historii swojej miejscowości. Takie podejście pozwala wysnuwać ogólniejsze wnioski z odpowiedzi dotyczących konkretnych lokalnych społeczności.

W podejściu chronologicznym podzieliliśmy dzieje Polski na okresy o nierównej długości i przyporządkowaliśmy do nich wydarzenia wskazywane przez badanych. Mniej więcej co siódmy z nich odwołuje się do czasów poprzedzających odzyskanie niepodległości w roku 1918 – do okresu zaborów, a nawet czasów wcześniejszych (te odpowiedzi dotyczą przede wszystkim takich wydarzeń, jak powstanie miejscowości czy rozwój gospodarczy). Warto podkreślić, że I wojna światowa właściwie nie jest obecna w lokalnej pamięci.

Niewielki odsetek badanych (5%) jako ważne wydarzenia dla lokalnej historii wymienia zdarzenia z lat 1918–1921, a więc z czasów odzyskania niepodległości i następującego później ustalania granic, których stulecie obecnie świętujemy. Odpowiedzi dotyczące innych wydarzeń z czasów dwudziestolecia międzywojennego właściwie się nie pojawiają.

Okresem zdecydowanie najczęściej wskazywanym przez badanych jest II wojna światowa. Prawie jedna czwarta ogółu (23%) wymienia wydarzenia, które miały miejsce w latach 1939–1945 (to działania wojenne, ale także prześladowania ludności cywilnej, walki partyzanckie czy zmiany terytorialne będące bezpośrednim następstwem wojny).

Sześciu na stu respondentów (6%) mówi o wydarzeniach z okresu PRL, przy czym połowa wymienia działania władz (przede wszystkim rozwój przemysłu), a połowa – opozycji.

Co dwudziesty ankietowany (5%) uważa, że na losy jego miejscowości w największym stopniu wpłynęły wydarzenia mające miejsce po roku 1989.

Trzeba też zauważyć, że co dziesiąty badany (10%) twierdzi, że w dziejach jego miejscowości nie było żadnych ważnych wydarzeń, a dwie piąte respondentów (40%) uchyla się od wyrażenia opinii odpowiadając „trudno powiedzieć”.

Jakie wydarzenia historyczne były szczególnie ważne dla Pana(i) miejscowości, wpłynęły na jej losy?

ODPOWIEDZI WEDŁUG OKRESÓW HISTORYCZNYCH, DO KTÓRYCH NALEŻĄ WYMIENIANE WYDARZENIA

Przed rokiem 1918, w tym:	14%
- przed rokiem 1772	7%
- okres zaborów	7%
- okres I wojny światowej	2%
Okres odzyskania przez Polskę niepodległości i ustalania granic w latach 1918–1921	5%
Okres międzywojenny	1%
Okres II wojny światowej	23%
PRL, w tym:	6%
- wydarzenia związane z ówczesnym systemem	3%
- wydarzenia związane z opozycją antykomunistyczną, protestami społecznymi	3%
Od roku 1989	5%
Długie trwanie – procesy historyczne nie do zakwalifikowania	3%
Brak takich wydarzeń	10%
Inna odpowiedź (chronologia nie do ustalenia)	2%
Odpowiedź nie na temat, ogólnikowa	1%
Nie wiem, trudno powiedzieć	40%

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ badani mogli wymienić dowolną liczbę wydarzeń

Innym rodzajem klasyfikacji, pozwalającym na wysnuwanie uogólnionych wniosków z odpowiedzi dotyczących lokalnych wydarzeń, jest tematyczny podział odpowiedzi. Pozwala on ustalić, jakiego rodzaju zdarzenia kształtują lokalną pamięć.

Także w klasyfikacji tematycznej na pierwsze miejsce wysuwają się wojny i regularne działania zbrojne. Wymieniało je 21% respondentów (w tym 17% mówiło o II wojnie światowej). Aby uzyskać pełny obraz miejsca konfliktów zbrojnych w lokalnej pamięci, trzeba do tego dodać powstania i walki partyzanckie (wymieniane przez 7% badanych), a także prześladowania ludności cywilnej i zniszczenia wojenne (4%).

Innego rodzaju wydarzenia wymieniano zdecydowanie rzadziej. Mniej więcej co dwunasty badany (8%) wskazywał na zdarzenia i procesy należące do sfery gospodarczej (a więc powstawanie i zamykanie zakładów przemysłowych, rozwój infrastruktury, procesy technologiczne i inne). Jeszcze mniej odpowiedzi (6%) dotyczyło zmian administracyjnych (w tym powstania miejscowości, nadania praw miejskich, zmiany przynależności państwowej) lub stanowiło odwołanie do sytuacji politycznej czy ustrojowej państwa (5%).

Innego rodzaju odpowiedzi pojawiały się bardzo rzadko. Dotyczyły one m.in. sławnych ludzi związanych z miejscowością (4%), ruchów społecznych, protestów (3%) czy też powstania ważnych obiektów (2%).

Jakie wydarzenia historyczne były szczególnie ważne dla Pana(i) miejscowości, wpłynęły na jej losy?

ODPOWIEDZI WEDŁUG OBSZARÓW TEMATYCZNYCH

Regularne działania wojenne i wojny – ogólnie	21%
Kwestie gospodarcze (w tym powstawanie i zamykanie zakładów przemysłowych, rozwój infrastruktury i in.)	8%
Powstania (narodowo-wyzwoleńcze, przeciwko okupantom), walki partyzanckie	7%
Zmiany administracyjne (w tym powstanie miejscowości, nadanie praw miejskich, zmiana przynależności państwowej)	6%
Odwołania do kontekstu politycznego, ustroju państwa (w tym transformacja ustrojowa, zabory i in.)	5%
Prześladowania ludności cywilnej (w tym obozy koncentracyjne, okupacja), zniszczenia wojenne	4%
Znane osoby związane z miejscowością	4%
Ruchy społeczne, strajki, bunty	3%
Zabytki, powstanie ważnych obiektów	2%
Procesy społeczne, migracje, mniejszości etniczne i religijne	1%
Wydarzenia religijne	1%
Rozbudowa, odbudowa miejscowości, rozwój miejscowości – ogólnie	1%
Wydarzenia związane z nauką, oświatą	1%
Kłęski żywiołowe	0%
Brak takich wydarzeń	10%
Nie wiem, trudno powiedzieć	40%

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ badani mogli wymienić dowolną liczbę wydarzeń

Z odpowiedzi badanych wyłania się obraz pamięci lokalnej zdominowanej przez wydarzenia wojenne. Dotyczy to szczególnie historii XX wieku, w której II wojna światowa jest okresem zdecydowanie najważniejszym. Uzupełnieniem wpływu wojny na losy miejscowości najczęściej bywa odwołanie do kwestii gospodarczych i administracyjnych, relatywnie często dotyczące czasów dawniejszych, sprzed początku XX wieku.

CO UPAMIĘTNIAMY?

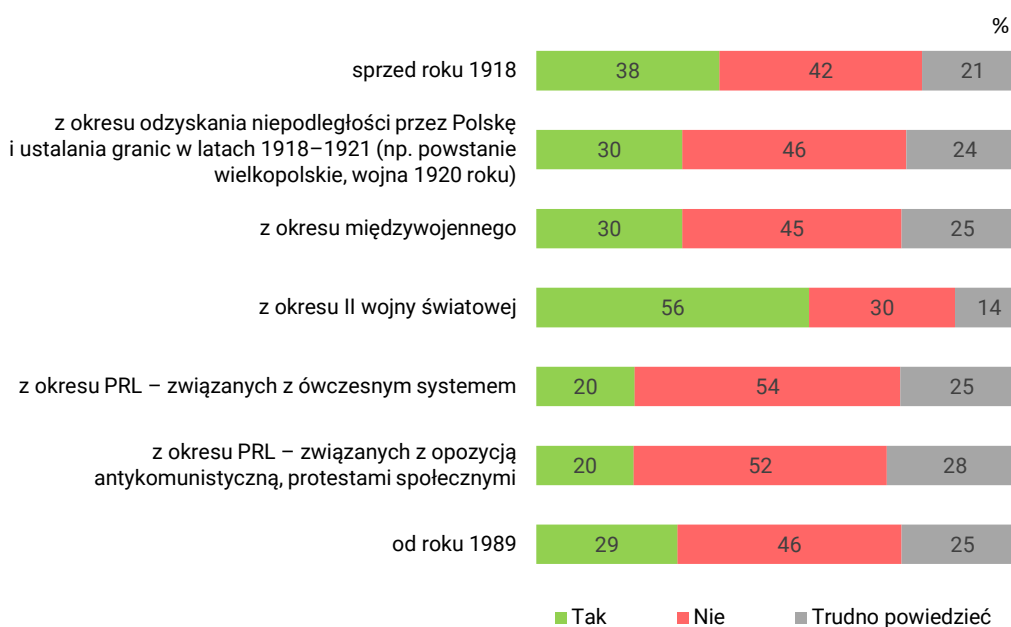
Specyficznym, zinstytucjonalizowanym przejawem pamięci historycznej są upamiętnienia w przestrzeni publicznej. Z pamięcią społeczną utrwaloną w postaci pomników, tablic, nazw ulic i placów badani stykają się na co dzień. Zapytaliśmy więc, jakie tego rodzaju obiekty znajdują się w ich otoczeniu, co przede wszystkim jest upamiętnione w ich miejscowości? Co jest im najczęściej przypominane?

W kwestii upamiętnień przedstawiliśmy badanym – w odróżnieniu od omawianego wyżej otwartego pytania o historię lokalną – zamkniętą listę okresów historycznych prosząc, by przyporządkowali do nich wydarzenia i postaci upamiętnione w ich miejscowości.

Także w tym przypadku dominującym okresem była II wojna światowa – ponad połowa badanych (56%) deklaruje, że jest ona upamiętniona w ich miejscowości, a prawie dwie piąte (38%) dostrzega obiekty przypominające o historii sprzed roku 1918. Mniej niż jedna trzecia respondentów wskazuje upamiętnienia okresu walk o niepodległość i ustalania granic w latach 1918–1921 (30%) oraz późniejszego okresu międzywojennego (30%). Niemal tyle samo (29%) deklaruje, że w ich otoczeniu znajdują się obiekty odwołujące się do historii po 1989 roku. Po 20% respondentów przypomina sobie upamiętnienia związane z okresem PRL – z ówczesnym systemem i opozycją antykomunistyczną.

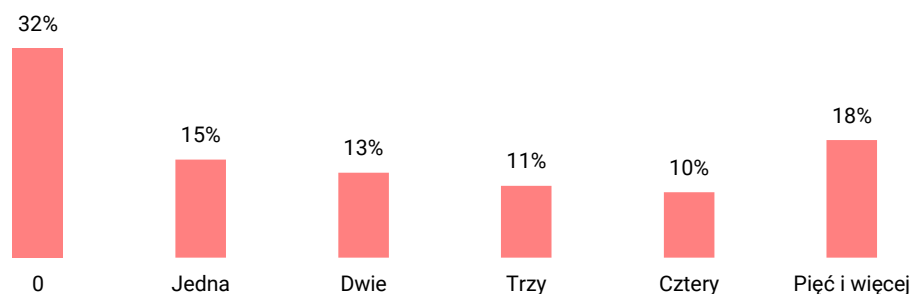
CBOS

RYS. 6. Czy w Pana(i) miejscowości są pomniki, tablice upamiętniające lub inne formy upamiętnienia, np. nazwy ulic, placów, odnoszące się do wydarzeń lub postaci historycznych:

Jedna trzecia ogółu respondentów (32%) twierdzi, że w ich miejscowości nie są upamiętnione żadne postaci ani wydarzenia historyczne. Mniej więcej co siódmy (15%) wskazuje jedną z zaproponowanych kategorii, a niewiele mniejszy odsetek – dwie (13%). Prawie jedna piąta badanych (18%) wskazuje pięć kategorii lub więcej, w tym 6% – wszystkie siedem.

RYS. 7. Liczba wskazanych kategorii

Liczba wybieranych kategorii jest z oczywistych względów powiązana z wielkością miejscowości zamieszkania. Mieszkańcy wsi wskazują średnio mniej niż jedną kategorię (a więc większość z nich nie wskazuje żadnej). Z kolei średnia liczba kategorii dla mieszkańców największych miast przekracza cztery (4,31).

TABELA 8

Wielkość miejscowości zamieszkania	Średnia liczba wskazywanych kategorii
Wieś	0,69
Miasto do 19 999	2,68
20 000 - 99 999	2,95
100 000 - 499 999	3,62
500 000 i więcej mieszkańców	4,31

Interesujące okazuje się zróżnicowanie upamiętnień według dawnych granic rozbiorowych. Badani pochodzący z miejscowości należących do dawnego zaboru pruskiego oraz leżących przed rozbiorami w granicach Niemiec wyraźnie rzadziej niż inni deklarują, że w ich miejscowościach upamiętnione są wydarzenia sprzed roku 1918, z okresu międzywojennego oraz z okresu II wojny światowej. Ponadto mieszkańcy przedrozbiorowych terenów niemieckich rzadziej wskazują na upamiętnianie wydarzeń z lat 1918–1921 – co zrozumiałe, jeśli wziąć pod uwagę, że większość tych ziem także po I wojnie światowej należała do Niemiec.

TABELA 9

Badani twierdzący, że w ich miejscowości znajdują się pomniki, tablice upamiętniające lub inne formy upamiętnienia, np. nazwy ulic, placów, odnoszące się do wydarzeń lub postaci historycznych:	Zaborcy			Ziemie niemieckie przed zaborami
	austriacki	rosyjski	pruski	
procentowanie w kolumnach				
– sprzed roku 1918	43	41	33	32
– z okresu odzyskania niepodległości przez Polskę i ustalania granic w latach 1918–1921	31	35	30	23
– z okresu międzywojennego	34	35	23	25
– z okresu II wojny światowej	60	62	48	52
– z okresu PRL – związanych z ówczesnym systemem	18	23	12	25
– z okresu PRL – związanych z opozycją antykomunistyczną, protestami społecznymi	18	20	18	24
– od roku 1989	23	31	26	33

Procenty nie sumują się do 100, ponieważ badani mogli wskazać dowolną liczbę odpowiedzi

W przypadku wydarzeń powojennych tego rodzaju systematyczna różnica między respondentami pochodzącymi z ziem różnych zaborów już nie występuje. Na dawnych terenach niemieckich możemy nawet zauważyć pewną nadreprezentację upamiętnień wydarzeń i postaci z historii powojennej.

Opisywane zależności nie są możliwe do wytłumaczenia przy użyciu takich zmiennych społeczno-demograficznych, jak wielkość miejscowości zamieszkania.

Spółeczność lokalna silniej niż inne wspólnoty terytorialne określa tożsamość Polaków. Identyfikacja ze społecznością lokalną nie zawsze jednak idzie w parze ze szczególnie dużym zainteresowaniem historią miejscowości, w której się mieszka. Generalnie, chociaż większość Polaków wyraża zainteresowanie dziejami własnej miejscowości oraz deklaruje, że ma wiedzę w tym zakresie, tylko niespełna połowa potrafi określić, w jakim zaborze znajdowała się ich miejscowość przed wybuchem I wojny światowej. Na losy polskich wsi i miast oraz na pamięć lokalną największe piętno wywarła II wojna światowa. Wydarzenia i postaci związane z II wojną są upamiętnione w postaci pomników, tablic, nazw ulic lub placów w większości polskich miast i miasteczek. Szczególnie dużo upamiętnień tego okresu jest na ziemiach byłego zaboru rosyjskiego i austriackiego.

Co dwudziesty badany spontanicznie wskazywał wydarzenia związane z odzyskaniem przez Polskę niepodległości i ustalaniem granic w latach 1918–1921 jako te, które były szczególnie ważne dla historii jego miejscowości. Niemal jedna trzecia deklarowała, że wydarzenia i postaci historyczne z tego okresu są upamiętnione w ich miejscowości.

Opracowali

Beata Roguska

Antoni Głowacki